

УСТНАТА РЕЧ В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО РОДЕН И КАТО ЧУЖД

Информация за проекта:

Кръглата маса на тема „Устната реч в обучението по български език като роден и като чужд“ беше проведена във Велико Търново през м. септември 2012 г. като част от Еразъм интензивна програма „Книжовен език vs субстандарт в общуването“, финансирана от Центъра за развитие на човешките ресурси. Целта на проекта е студентите – чуждестранни българисти и българи, да получат в действие стилистична информация за разликите между устна и писмена форма на речта, като бъдат поставени в различни речеви ситуации. В резултат от мултинационалния характер на групата се очаква те да осмислят межкултурните различия както във вербалния компонент на комуникацията, така и в невербалния. През всичките години на проекта студентите правят аудио- и видеозаписи на официална и неофициална устна българска реч (източнобългарска и западнобългарска), обработват ги и създават един образователен продукт под формата на презентация по зададена тема. Координираща институция на проекта е Великотърновският университет, а като партньори участват Букурещкият университет (Румъния), Гранадският университет (Испания), Софийският университет (България) и Ягелонският университет (Полша). Ръководител на проекта е доц. д-р Мария Илиева, а преподавателите от партньорските институции са съответно доц. д-р Мариана Манджуля, д-р Дияна Ковачева, доц. д-р Андреана Ефтимова и д-р Ванда Стемпняк-Минчева.

Участници във форума:

ЦИ: Доц. д-р Ценка Иванова (модераторка на кръглата маса) – преподавателка по славянско езикознание във Великотърновския университет. Изследва различни аспекти на езиковите контакти и на проблеми на езиковото обучение при близкородствени (славянски и южнославянски) езици; съавторка на сръбско-български и българско-сръбски тематични, омонимни и разговорни (учебни) речници. Била е зам.-директорка и директорка на Международния българистичен център на ВТУ и лектор по български език и култура в Университета в Ниш. Съръководителка на магистърските про-

грами „Транслатология със славянски и балкански езици“ и „Българският език като втори език. Преподаване на български език в чуждоезикова среда и сред малцинствени общности“ във ВТУ. Авторка е на концепцията „Българите в чужбина, българският език, българската културна идентичност и българската държава“, публикувана на сайта на Президентската институция (Съвет по духовност, култура и национална идентичност: Проблеми на пълноценния диалог и сътрудничеството с българите по света; <http://president.bg/docs/1352300257.pdf>).

АЕ: Доц. д-р Андреана Ефимова – преподавателка по медиен език и журналистическа стилистика, психолингвистика и невербална комуникация във ФЖМК при СУ „Св. Климент Охридски“. Петнадесет години преподава български език като чужд във ФСлФ при СУ. Авторка е на пет монографии в областта на невербалната комуникация, писането на академични и журналистически текстове и обучението по български език като чужд.

ВСМ: Д-р Ванда Стемпяк-Минчева – дългогодишна преподавателка по практически български език, както и по история на българския език, описателна граматика на българския език и др. в Ягелонския университет. Авторка на полско-български разговорник. Бивша лекторка по полски език в Софийския университет.

ДК: Д-р Диляна Ковачева – преподавателка по български език и литература в Университета в Гранада. Изследователка на живота и творчеството на Димитър Димов по времето на престоя му в Испания (1943–1944). Член на IVITRA (Международен виртуален институт за превод), Институционален проект за научна дейност към Университета в Аликанте.

ДД: Гл. ас. Димка Димитрова – преподавателка по методика на обучението по български език във Великотърновския университет и авторка на учебници и учебни помагала по български език за средното училище.

ЖКЗ: Проф. д.ф.н. Живка Колева-Златева – преподавателка по общо езиковедие и психолингвистика във Великотърновския университет. Авторка на учебник за преподаване на български език като чужд Аз говоря български. Български език за чужденци. Ниво А. (Фабер. Велико Търново, 2004; няколко издания). Бивша лекторка по български език, литература и култура в университета в Дебрецен (Унгария).

ИС: Проф. д.ф.н. Иван Станков – преподавател по съвременна българска литература във Великотърновския университет и изследовател на творчеството на А. Разцветников, Й. Йовков, Б. Христов, Д. Талев, В. Попов и др. Дългогодишен лектор по български език, литература и култура в Румъния. Преводач на съвременна румънска литература.

ММ: Доц. д-р Мариана Манджуля – преподавателка по български език (в теоретичен и в практически аспект) в Университета в Букурещ. Специалистка в областта на старобългарския език и на описателната граматика на съвременния български език. Авторка на книги и студии за историята на езиковите контакти между българи и румънци и на българо-румънски и румъно-български разговорник.

МИ: Доц. д-р Мария Илиева – преподавателка по стилистика на българския книжовен език във Великотърновския университет. Авторка на учебник за преподаване на български език като чужд (в съавторство) „Аз говоря български. Български език за чужденци. Ниво С.“ (Фабер, В. Търново, 2004), както и на поредица от помагала за преподаване на българския език в средното училище. В момента е лектора по български език, литература и култура в Ягелонския университет в Краков.

РР: Проф. д-р Радослав Радев – преподавател по методика на обучението по литература и ръководител на Катедрата по методика на обучението. Изследовател на творчеството на Ал. Константинов, Иван Вазов, Ем. Станев, на връзките между история и култура на България, между литературата и изобразителното изкуство и др. Автор на учебници и учебни помагала по българска литература за средното училище.

МИ: С представянето на партньорите стартира нашият проект, посветен на разликите между книжовния български език и субстандарта в общуването. Нека да преминем към кръглата маса, която ни предстои, за да дискутираме някои проблеми, които се наблюдават в обучението по български език като роден и като чужд в неговата устна форма. Преди да започне самата кръгла маса, искам да ви представя още един гост, който уважи нашата кръгла маса и се надяваме на неговото компетентно мнение. Това е професор Радослав Радев, ръководител на катедрата по методика на обучението по български език и литература. А сега давам думата на доцент Ценка Иванова, която ще модерират тази кръгла маса. Заповядайте, доцент Иванова!

ЦИ: Предлагам разговорът, който сега ще проведем, да бъде в по-свободна форма, т.е. всички, които мислят, че могат да кажат нещо от гледна точка на своя опит и своята практика, да споделят мислите си за начина, по който се води преподаването по български език като чужд или втори. Разговаряйки по тези проблеми, ще положим основите на по-нататъшната работа в тази програма по време на вашия престой във Велико Търново. Аз ще започна с няколко ключови неща от моя опит, от моите проучвания, от разговорите ми с колеги, със студенти, които учат български език, за да можем да насочим мислите си към устната комуникация, когато изучаваме втори език. Вавилонската кула е символ на глобализацията, на променилия се свят, който обаче продължава да бъде светът на различните езици. В основата на която и да е човешка дейност е езикът като ключ към комуникациите. Актуален въпрос (ние всички сме представители на различни езици и култури) е как се вписват всеки език и всяка култура в глобалния свят в днешно време. Защото маниерите на общуване са различни в зависимост от това, дали сме на територията на държавния официален език и ние сме негови носители, дали сме носители на други езици и култури и встъпваме в контакт с другия език. Освен това в днешно време в резултат на глобализацията,

включително и на влиянието на *lingua communis* или на *lingua franca* – английския, ние регистрираме един много интересен начин на общуване сред младото поколение, който за нас, по-порасналите Ваши преподаватели, не е толкова познат. Но този начин на общуване е факт. Националните езици и култури имат специфично място в съвременното ни, в което в условията на заличени граници между културите стандартните езикови знания невинаги са достатъчни, за да се осъществи пълноценна комуникация с носителя на друг език, за този превод на култура. На първо място, стандартните езикови знания не са достатъчни за овладяване на културата на устното общуване. Съществуват особености, които носителите на другия език трябва да познават, за да не се стига до културен шок или до стъписване в комуникативния акт.

Личността с нейните познания и умения е в центъра на устното общуване като елемент на обучението по роден (или първи език) и чужд (или втори език). За тази терминология – първи и втори език – може би ще стане дума. Можем да дискутираме и това терминологично разделение. И днес повече от всякога се осъзнава нуждата от един нов тип езиково обучение, което е съобразено със социокултурните различия през XXI век. От гледна точка на преподаващите по съвременните методики на обучението е важно да можем със и чрез усвоените си знания да преодоляваме различни ситуации и да изразяваме различни житейски потребности.

Относно устното общуване на български език можем да групираме няколко основни теми за обсъждане. Първата тема е как усвояваме в процеса на обучение нормите за устно общуване на родния (първи) или на чуждия (втори) език във видовете комуникативни ситуации. Тази тема е в тясна връзка със следващите два въпроса: кои форми на устна комуникация са от реда на тематичните области от първа необходимост и как ги усвояваме? За хората, които са в основата на идейния проект, и за колегите, които помагат на тази проява, е важно присъстващите да споделят опита си за това, кои са темите, които са най-неотложни, за да можем да говорим на чуждия език. Студентката от Краков, която представи Ягелонския университет, беше непосредствена, емоционална, с чувство за хумор и с много интересни коментари и бележки, което показва, че тя до голяма степен е достигнала добро ниво на устна комуникация. Всъщност какво е съдържанието на учебния процес, за да постигнете тази закачлива комуникативност, с която ни се представихте?

ВСМ: Да, може би това се дължи на езиковите практики, които провеждаме всяка година извън учебните занятия в университета. Основното, по което учим, са учебници, речници и всъщност с това приключваме. Разговорници ползваме по-малко. А упражненията по устна комуникация имаме, когато сме извън университета. Иначе не.

ЦИ: Да, явно езиковата практика е важна. Има ли значение времетраенето или броя на часовете за така нареченото практическо обучение по езика? Може би колегите от Гранада ще споделят, защото при

тях се учи български език като втори и дори трети език. Така че има значение и езиковото йерархизиране, и времетраенето и броят на часовете. Тук има и една друга страна на въпроса – би трябвало всички, които изучават съответния език и култура, да бъдат запознати с езиковия фон, с езиковата ситуация на страната, чийто език изучават. Какви знания са ни нужни още, за да можем да комуникираме на съответния език? Има ли значение дали всички часове се водят на изучавания език, включително по странознание и литература? Възможно ли е това според сегашните учебни програми (разделението на 3+2+3)? Възможно ли е в трите години на бакалавърско равнище да вместим часовете по странознание? Аз бих казала, че отначало е нужно да се знае, а не да се може. За това също ще говорим. Предполагам, че вариантите в преподаването на дисциплини като странознание и литература в Букурещ, Гранада и Краков се различават. Преподавателите, които водят определени дисциплини, вероятно ползват съответно румънски, испански, полски или само български, за да предадат определени знания по странознание и литература. Виждате, че не говорим само за практически език. След малко ще обърнем внимание, че за да можем да бъдем адекватни в устното си общуване, ние трябва да разполагаме с доста широк спектър от фоновни знания. Знания за много неща, които остават извън конкретните часове по практическия език, но свързани с познания по литература, странознание, история, култура и всякакви други неща. Тук отбелязвам и ролята на медиите като медиатор в усвояването на речеви норми за комуникация. Този въпрос поставям не само заради колегите ни от ФЖМК на Софийския университет, а заради възможността за достъп чрез интернет до медиите на български език, до журналистически текстови образци и включването им в самостоятелна работа или при запознаването с живата реч. Често в хорариума има дефицит от време или от възможности да се запознаем с всичко, което би трябвало да владеем, за да говорим чуждия език – социокултурни знания, общокултурна компетентност (странознание, литература) и други знания и умения за адекватна устна комуникация. Липсва и прагматичното познание къде можем да приложим своите компетентности (например в различните професии и роли, в различни ситуации – всекидневното общуване, журналистиката, публичното общуване) и какво още би ни трябвало, когато завършим съответната степен по български език. Това е една по-различна гледна точка, защото, когато изучаваме български език като чужд, първият въпрос, на който се отговоря, е за какво ни е нужно това обучение и какво ще правим после с тези знания. Къде ще ги прилагаме? Как ще ги прилагаме? Това са теми, които се поставят и са част от теоретични или от практически разработки за който и да е чужд език въобще. Опитвах се да ги групирам, за да насоча вниманието Ви, а вие имате думата за теми. Откъде да започнем? Кои елементи на обучението са важни, за да постигнем едно добро качество на устното

общуване? Може би да започнем от съдържанието на часовете по практически български език и от учебниците и учебните пособия.

ЖКЗ: Какви са пособията и учебниците, по които се изучава българският език?

ЦИ: Ще ми се да чуем проф. Живка Колева, която е автор на учебник, използван във Великотърновския летен семинар по български език и култура, също и колегите ми, които са от Катедрата по методика. Всички те имат поглед за мястото на устното общуване и адекватността на устната комуникация в часовете по български език, българска литература и изобщо в българското училище, когато заедно са и български деца, и деца от други етнически общности. Колегите ми от Румъния пък имат опит с изучаването на два чужди езика – първия балкански (напр. български), втория от международните езици, което е уникално при тях, защото обикновено в повечето университети българският е вторият след международния език. По принцип в програмите и в учебните планове на първо място се поставя международният език, а след това се поставя „малкият“ език – балканският или славянският. Може би Вие да споделите?

ВСМ: Може ли аз да започна? Според мен главният проблем при изучаването на чужд славянски език в нашия институт е, че са малко часовете. От една страна, нареждането от министерството е такова, че като се завършат тези три години, ние записваме в дипломите им, че владеят езика на ниво С1. Това абсолютно не е възможно, нали? Студентите, които учат пет години, също не стигат до това ниво, защото, ако не ходят в България, ако не посещават различни практики по програма Еразъм или на Министерството, е трудно да научат езика с толкова малко часове, колкото са предвидени при нас. Има университети в Полша, например в Лодз, където студентите имат повече часове и, струва ми се, научават езика по-добре. Ние все още си оставаме най-известни, защото сме Ягелонски университет, но истината е, че на нас ни липсват допълнителни часове.

Когато стигнем до преподаване и на други предмети, те трябва да се преподават на изучавания като чужд език. Това е на теория, но на практика не е така. Езиковедите донякъде спазват това изискване, но литературоведите обясняват, че не може да се научи чужда литература, като се ползва само изучаваният като чужд език – български, сръбски, чешки и други. Затова наистина основният проблем е, че са малко часовете и че може би ние все още не сме узрели за мисълта да водим обучението изцяло на чуждия език, т.е. български в случая. Една от наредбите на нашето Министерство, приета и от ректорското ръководство, е студентите, които завършват тези три години, да напишат дипломна работа на съответния изучаван в специалността език. Но отново всички специалисти в нашия институт казват, че не е възможно. Как да се напише такъв текст на български след шест семестъра!

ЦИ: Да се пише на български след шест семестъра?!

ВСМ: От друга страна например, преподавателите по западните филологии обясняват, че и при тях студентите започват от нула да изучават немски, английски и други езици, но те всички пишат на английски, на немски и се дипломират с текстове на чуждия език.

ЦИ: Същия хорариум ли имат?

ВСМ: Малко повече часове от нас. Може и тук да е проблемът.

ЦИ: С гостуващи по Еразъм преподаватели от Полша се дискутираше преди време разликата между хронологичното представяне на постиженията на науката славистика и начина, по който тя се преподава. Ние сме пленници все още на традиционната и старата славистика от деветнайсти век. За какво става дума? Стара българска литература и възрожденска литература кога се учат при вас?

ВСМ: Втори курс или първи курс, втори семестър.

ЦИ: А нова българска литература кога се учи? Още не сте я започвали, нали? Така. А сегашните привърженици на новия приложен аспект на знанията твърдят, че пирамидата трябва да се обърне. За да достигнеш със съвременните си сетива и да се запознаеш с живата култура и с живата реч, трябва да започнеш от съвременната литература и култура. Т.е. нужно е да се следва не хронологическият, историческият принцип, който е свързан с историята на науката и литературата, а обратният принцип – комуникативният. Ако този комуникативен подход се следва в езиковото обучение, той трябва да бъде подкрепен във всички останали компоненти на преподаването. А от какво ще бъде подкрепен по-добре, ако не от съвременната литература. Българска филология като специалност в българските университети е едно, нейната концепция и философия е една. Но в чуждоезиковото обучение (тогава, когато един студент иска да се запознае с „живата“ литература, с говоримата съвременна реч), ако се следват програмите на специалността българска филология в българския университет, трябва да се чака години, докато се появят дисциплини, запознаващи със съвременни езикови и културни явления. А дотогава, както каза една от студентките тук по-рано, някои студенти прекъсват и групата спада от дванайсет на осем души. В днешно време за младите хора (не знам дали за колегите от Румъния е така) ключов момент е интересно – скучно, привлекателно – непривлекателно, разбираемо – неразбираемо съдържание, което често се оценява по следния начин: „Принадлежа към религия и култура с друг поглед към света, който ми е твърде далечен от това, което изучавам в старата българска литература“. Мисля, че проф. Радослав Радев беше в Славистичния център, когато колежка от Лодз, Полша, сподели преди време, че всъщност там са обърнали пирамидата. И може би на това се дължат успехите им.

ВСМ: И ние в Ягелонския университет бяхме така допреди пет години, но при нас програмите се променят с всяко ново ръководство.

ЦИ: Започва се със съвременната литература, с живата реч, като всъщност тя помага и в усвояването на езика на комуникативно равни-

ще. Нашите полонисти също имат проблеми тогава, когато трябва да учат стара полска литература в трети или в четвърти семестър. А съвременната полска литература, интересните автори, които могат да запалят студентите да станат преводачи, са в осми или в седми семестър. Ако дотогава са останали всички студенти! Тези, на които не им е интересно, може вече да са напуснали тази специалност. Това е чисто прагматически проблем от гледна точка на управлението на образованието. Но от гледна точка на подпомагането на уменията и на адекватността в устното общуване връзката между началните курсове и съвременната литература (аз мисля, че всички ще се съгласят) е по-голяма, отколкото между първи и втори курс и старата литература.

ВСМ: Защо те четат старата литература в превод, нали? От това няма полза.

ЦИ: Старата литература се преподава на полски примерно или на чешки, или на друг език, защото в нея се акцентира върху съдържателната и идейно-философската страна на текста, а не върху езиковата му страна. Затова трябва да се постави въпросът дали обучението по устна комуникация е подпомогнато от литературата.

ДК: Аз исках да представя ситуацията в нашия университет. Напълно съм съгласна с мнението на колежката от Ягелонския университет. Часовете ни са изключително малко. В Гранадския университет се преподава четири часа седмично български език. Колегата Хоакин Торкемада, който преподава практически български език, е испанец, който е бил преди петнайсет години на курсове по български език за чужденци във вашия университет. Аз преподавам българска литература. Устната комуникация при нас винаги остава на втори план. Каталина е една от студентките, която учи български език от миналата година. Всъщност български език започва да се преподава от четвърти курс. И литературата започва също от четвърти курс. Студентите не знаят езика, а трябва да учат българска литература.

ЦИ: Затова Вие преподавате на испански?

ДК: Аз преподавам на испански. Съотношението на използваните езици при преподаването е 90% испански или 95% испански и 5% български. А все пак аз смятам, че да се чуе как звучи поезия на български, как звучи една народна песен на български, е важно.

Но важен момент при обучението също е мотивацията. Какво мотивира студентите да учат български език. Жалко е, че няма голямо разнообразие от професии в Испания, свързани с приложението на българския език. Преди всичко владеещите български език могат да са преводачи. В област Андалузия има само един заклет преводач от и на български език. Така че все пак това е една професия с бъдеще.

ЦИ: Веднага възникнаха два въпроса. Има ли странознание като отделен предмет, т.е. знания за България – история и география, култура, видни личности, емблематични символи...

ДК: Това е въведение към българската литература, към културата.

ЦИ: И колко семестъра учат всъщност български?

ДК: Четири семестъра.

ЦИ: Възникна един друг проблем, който е много интересен и е свързан с отношенията език – превод – култура. Всъщност студентите в Испания са „заложенници“ на преведената българска литература на испански. Което е парадокс, защото всъщност учат българска литература толкова, колкото има преведена, другото им се разказва на лекции, и то на испански език. Те се запознават със самото съдържание на произведението, ако е преведено.

ДК: Преподавателите също превеждат. Аз нося един мой превод на испански на „Азбучна молитва“ в акростих. Този превод излезе в нашето славистично списание „Славянски свят“.

ЦИ: Но всъщност вие не успявате да покриете едно примерно съдържание? Не успявате да преведете всичко вие, нали?

ДК: Всяка година малко повече.

ЦИ: Да. Представете си как изглежда картината в света. Студенти, които учат български в такъв формат – с ограничени часове практически български език – във Франция, в Испания, в Германия, в Канада или където и да е, не четат българската литература в оригинал. Всъщност всички тези студенти ще са прочели различни произведения от българската литература според това, какво е преведено на съответните езици. А останалото? Преподавателите трябва да им изнасят лекции и да им разкажат какво съдържа тази непреведена литература. Това е интересна тема за анализ. От всичко казано следва, че колкото по-наситена (обръщам се неслучайно към доц. Ефтимова като преподавател вече във Факултета по журналистика и масова комуникация) е преводаческата дейност извън България, толкова повече ще присъства българската култура по света. Това е важно за журналистите. След малко ще „провокирам“ журналистите и с въпроса за представата как журналистиката у нас си представя, че е проектирана България чрез познаване на българската култура по света. Тази проекция на страната ни минава през превода, през това, кое е преведено от български на съответния език в съответната страна, и няма знак за равенство в информацията и във фоновите знания за българската култура в различните държави.

Другият ни въпрос е как става комбинирането на избора на българския език с избора на други езици. Кой е първи език за студентите?

ДК: Руски. Руският език се изучава шест часа седмично.

ЦИ: Значи това е класическата схема в рамките на славистиката – руският е първият език? Задължително? Т.е. това, можем да обобщим, е западноевропейският модел.

ДК: Да.

ЦИ: А втори език кой е?

ДК: Чешки и полски.

ЦИ: Значи това е всъщност класическата схема на славистиката със задължителен първи и с по един представител на западните и южнославянските езици. И в случая комбинацията е руски задължително, втори е западнославянски и трети южнославянски – българският.

ДК: И украински. Българският се комбинира със сръбски или хърватски и украински.

ЦИ: Това е интересно. А езиковите практики? Според държавните спогодби Гранада има по две места в България обикновено, нали?

ДК: Има спогодба със Софийския университет за три места. Каталина тази година ще бъде по програма „Еразъм“ за цяла учебна година.

ЦИ: Ставаше въпрос за държавните места чрез Министерството.

ДК: Има две места.

ЦИ: Точно. За Гранада има две места в България без значение къде ще попаднат изучаващите български език – в софийския или във великотърновския летен семинар. Нека студентите да кажат с какви учебници се обучават, с какви речници работят.

Каталина (студентка в Гранадския университет): Аз съм студентка и мисля, че ако лекциите не се провеждат на български език (а те не се провеждат на български език, защото преподавателят ни е испанец и предпочита да обяснява на испански), е трудно да се овладеят устните форми на езика.

ЦИ: Да, чисто психолингвистично се получава така – испанецът предпочита да говори на родния си език с испанци, за да улесни комуникацията.

Каталина: Мисля, че е по-добре да преподава българин на български език. Защото, ако не се практикува езикът, няма как да се проговори.

ЦИ: А учебниците, които ползвате, от испански автор ли са, или ползвате български учебници?

ДК: Ползват български учебници, но обясненията им се дават на испански.

ЦИ: А как се справяте с интерференцията между руски и български?

Каталина: Българският и руският език са много близки и за мен е много трудно.

ЦИ: Това е съвсем сериозен психолингвистичен проблем, нали? Кое ви е трудно най-много? Граматиката или лексиката?

Каталина: Граматиката, свършеният вид, също предлозите.

ЦИ: Предлозите. А думите?

Каталина: Не, думите са много близки с руските.

ЦИ: Книжовните думи – да, обаче речта на улицата?

ДК: Установихме, че испанските студенти разбират повече официалната реч тук, на конференцията, отколкото речта на улицата.

ЦИ: Защото така или иначе вие всички говорите този по-висок, по-изискан устен вариант на писмената българска реч. Няма да забравя,

когато за пръв път започнах да се интересувам от проблемите на българския език в чужбина като чужд, една норвежка професорка по български език разказваше как е учила български само по стари учебници, където всички примери са били от класиците на българската литература. Тя ми сподели, че първия път, когато дошла в България, отишла на пазара и от нейната уста започнала да се лее речта на Иван Вазов. „А лелките на пазара не могат да ме разберат какво искам. Щях да остана гладна, защото не мога да говоря така, както българите разговарят на пазара за елементарни неща“. Така че това е смисълът на такава среща. Да разговаряме и да се учим, да помогнем и на преподавателите, и на студентите да станат един екип и да се сближат в представата си какво искат едни от други.

МИ: На мен ми е много интересно това, което чувам от колегите, и, разбира се, тъкмо тези пропуски искаме да компенсираме по някакъв начин с този проект. Струва ми се обаче, че до голяма степен проблемите възникват от факта, че като че ли на устната реч се обръща много малко внимание в науките за езика и в езиковото образование тук.

РР: Въобще не се обръща.

МИ: Вие ще кажете като методик, проф. Радев, какво има в учебниците по български език и литература. Аз имам предвид, че всичко е обвързано и в крайна сметка, когато няма достатъчно задълбочени академични проучвания върху устната форма на речта, няма как и да се съставят учебници, които да са научно обосновани, а пък да включват и устната реч. Свидетели сме на парадокс, включително и в обучението в университета – ние учим студентите на всякакви таксономии и те знаят теоретично кое какво е. Обаче, когато ги изпитваме, използваме един устен език, който всъщност е построен върху съвсем различни норми от това, за което им говорим. Това – първо. И второ, трябва да подчертая, че във Великотърновския университет в учебните програми има включени модули по разговорна реч. Те са включени тъкмо благодарение на факта, че Катедрата по съвременен български език от 30 години се занимава с наблюдаване на тази реч. Но това са някак си частни проблясъци, няма система. И да се върна на изследванията – няма академична препоръка, според която едно изречение от рода на „щот не е хубаво, затова“ да бъде класифицирано. Какво е това изречение? При всички класификации, които нашите студенти знаят, те не могат да го определят, освен че е елиптично. А изреченията в устната комуникация са именно такива – незавършени, непълни, преливащи едно в друго...

ЦИ: Ще прекъсна за малко доц. Илиева, защото ще си забравя примера. Когато работех на Търновския летен семинар, имахме един много интересен студент, който достигна по обратен ред до българския език и до летния семинар. Човек с леко авантюристичен дух и любопитен за екзотичните езици. Беше живял вече известно време в България и беше работил на морето в кухнята на един ресторант, т.е. беше контактувал с

хора, които няма да кажат: „Извинявай, би ли ми подал този черпак!“, ами ще кажат „Дай ми черпака“. Когато този човек дойде на семинара, владееше един прекрасен шедьовър на българска говорима реч – източнобългарска, хулиганска донякъде. Този чужденец беше много интересен – вместо да каже „сега така хубаво ще ти се скарам“, казваше „ей-сега ще ти набия канчето“. Това е специфика на младежкия стил на комуникация в един много по-нисък регистър – от гледна точка на книжовния език. И всъщност тестът за компетентност го постави в началната група. Доц. Мария Спасова беше негова преподавателка тогава и косата ѝ се изправи, докато го научи, че в определени ситуации не може да кажеш вместо „много важно“ „голям праз“. А той прояви прекрасно чувство за самоирония, когато трябваше да разграничава различните регистри, и на вечерта на националните култури подари награда на своята преподавателка – беше намерил на пазара наистина един голям праз лук и беше написал с флумастер „Награда *Голям праз*“.

Колежке (към доц. Мариана Манджуля), много интересно ще бъде да споделите Вашия опит от Букурещ.

ММ: И ние се оплакваме, че имаме малко часове. Аз преподавам повече от 20 години и преди, по време на първата система за 4-годишно обучение, нещата бяха по-солидни и ние имахме възможност все пак да докараме нашите студенти до едно по-добро владееие на българския език. Даже си спомням, че водех почти изцяло на български моите курсове по морфология и синтаксис, по лексикология. Тогава, когато имам чувството, че студентите не разбират, се старая да им обясня на румънски материята, за да им е ясно. Много често използваме връзките между български и румънски, понякога между български и английски. Това е нормално. Обаче сега, в това 3-годишно обучение, даже и в трети курс не можем да водим изцяло теоретичен курс на български език. Проф. Иван Станков, доскоро български лектор в Букурещкия университет, ще говори повече за преподаването на литература, тъй като аз преподавам български език. Аз говоря от моята гледна точка. Разполагаме с 16 часа седмично, посветени на български език и литература. На различни обсъждания и срещи ние, преподавателите, представяме нашите гледни точки, нашия опит, нашите идеи какво можем да подобрим. Но има и неща, които трябва да отчетем. Например това, че студентите трябва и искат да имат двойна специалност. Трябва да потърсим начин те да успеят в двата езика, да вървят напред. Така че няма как да увеличим броя на часовете. В първи курс студентите имат теоретичен курс по български език, започваме с фонетиката. Преди, при четиригодишното обучение, беше по-теоретичен, сега е по-приложен, по-практически ориентиран. Понякога даже го провеждам по-скоро като семинар, отколкото като истинска лекция. През втората година студентите учат българска цивилизация, история, география и други. Това се преподава на румънски.

ЦИ: Прощавайте! А практическите часове отделно ли са?

ММ: Да, отделно са. Има теоретичен курс по език, после теоретичен курс по литература. И у нас се започва със стара българска литература. Аз отпреди две години предложих същата идея – да започнем със съвременната българска литература, съвременните писатели или, знам ли и аз, по литературни течения, за да е по-интересно, да привличаме студентите, да разберат по-лесно феномените и т.н. Засега предложението ми не успя, защото, от една страна, имаме свобода върху съдържанието, но програмите на всички славянски езици трябва да бъдат уеднаквени. Ще видим, аз съм оптимист и смятам, че нещата относно курса по литература ще се променят. Има все повече колеги, които искат такава промяна. Това забелязваме и у нас.

ЦИ: Аз неслучайно поставих въпроса, защото това, което се споменава на няколко международни конференции, включително на един от последните славистични конгреси в една от кръглите маси, е, че науката славистика и всяка национална филология в своята концепция и последователност на учебните дисциплини е едно. Но когато става въпрос за чуждия език и за интереса на студента, е съвсем друго. И че успех имат тези, които започват от съвременния език, съвременните комуникации и текстовете на съвременната литература, а след това вече, когато се е събудил интересът, нараснали са сигурността и самочувствието на студентите, че разбират и говорят чуждия език, тогава те могат да се връщат към по-неразбираемите и по-старите текстове.

ММ: Ние имаме добри антологии на българската литература от всички периоди с текстове на български и на румънски. Практическият ни курс за първа година се състои само от 6 часа седмично. Те обикновено са разделени на упражнения по граматика и упражнения с текстове, превод, комуникация в различни ситуации. Разбира се, започваме от първи курс с простички неща и постепенно към трети курс включваме по-трудни преводи на текстове от различни регистри. Конверзацията, както я наричаме ние, зависи и от преподавателя, но и от студентите. Трудно е! Ние се стараем, даваме им материали: лексика по съответна тема, свързана с определена ситуация. По-нататък зависи повече от тях, отколкото от мен.

ЦИ: А какви речници и учебници ползвате?

ММ: В последно време по препоръка на проф. Иван Станков използвам речниците и учебниците на колегите от Велико Търново. Аз например работя и с учебници (два тома) по български език за САЩ, които намерих в София. Често ме питат защо не си направя учебник. Да направиш учебник не е никак лесно. А от друга страна, следя и студентите – тези преди 15 години, преди 10 години, преди 5 години са все по-различни. Страх ме е, че идеята, която имам сега за учебник, може би след 2-3 години няма да отговори на интересите и потребностите на следващото поколение. И затова се адаптирам, като всяка година си правя материали. Имам и много

добър академичен българо-румънски речник на Йован Тибериу. Наистина съм доволна от този речник. Имаме и по-малки речници.

ЦИ: А тематични речници или разговорници?

ММ: През 2007 г. в издателство „Фабер“ направих с една колежка (доц. Илиана Павлова) отгук, от Велико Търново, един разговорник. Имаме намерение да направим един тематичен лексикон със съответна лексика за определени области. В момента нямаме подобно помагало.

В първи курс нашите студенти имат общи дисциплини по теория на литературата или по лингвистика. Във втори курс имат старобългарски, но съвсем малко, един семестър, а следващия семестър – сравнителна граматика на славянските езици.

ЦИ: Чакайте! Има сравнителна граматика на славянските езици? Ако са само с един славянски език – българския?

ММ: Това е само курс (аз го водя), няма семинари и всички групи от руска филология и другите славянски филологии в съответната година (може да има българска, украинска, сръбска и т.н.) го посещават.

Третата година е някак си най-тежката, имат избираеми курсове и в областта на литературата, и в областта на езика, които са хубави. Проф. Иван Станков имаше избираем курс по съвременна българска литература. В избираемите курсове може да се стигне и до Георги Господинов. Обаче за студентите е трудно, тъй като трябва да си приготвят и дипломната работа. А дипломната работа трябва да е на български.

За жалост теоретичните курсове се превърнаха сега в някаква смесица от теория и практика, не са вече класически теоретични курсове. За студентите обаче е по-добре, тъй като практическите часове са малко и се компенсират с часовете от теоретичните курсове. Крайната цел е след три години да стигнат ниво В2, а не С1. Но сега и В2 не могат да покрият всички студенти.

ЦИ: Има един друг момент. В съвременните компетенции на чужд език не се държи на скрупулъзното или детайлното познаване на граматиката, ако се познава разнообразието от тематични лексикални области, които да покрие преводачът. Това е едно качествено ново оценяване и изискване към езиковите компетентности, защото един преводач в този европейски Вавилон (23 европейски езика) работи с няколко езика и винаги се превежда от чуждия на родния. Дирекцията по превод в ЕС е най-многобройната от гледна точка на служители, бюджет и т.н. За устния превод най-важният критерий и изискване е разнообразната лексика, с която преводачите да изпълняват разнородните си задачи. Практиката всъщност показва една друга йерархизация на изискванията към компетентността им.

Напоследък във връзка точно с тази комуникативна страна, която се извежда на преден план при ученето на който и да е друг език освен първия или родния, започва една реабилитация на разговорниците, но не на кои да е разговорници, а на тези, които покриват определени

станданти („В кои области мога да осъществя определена комуникация“). Кое е най-важното от гледна точка на разговорния език? В разговорниците за разлика от другите учебници по практически език се започва с цифри, с броеве и с личния статус. А ученето на числата в класическите учебници е някъде по-назад. При съставянето на разговорниците е важно кога и в какви ситуации ние първо влизаме в съприкосновение с чуждия език, с чуждата езикова среда. В последно време реабилитацията на разговорниците подпомага бързото комуникативно усвояване на езика в тази част, която е важна за бързото адаптиране и проговаряне на обучавания. Същото важи и за тематичните речници. Всъщност историята на лексикографията е започнала с тематични речници. Изучаването на чужд език следва тази логика.

ЖКЗ: Колеги, когато говорим за ролята на устната реч в обучението по български език като втори, отбелязваме две неща: от една страна, устната реч, противопоставена на писмена реч; от друга страна, устната реч като манифестация на различни регистри на езика. На мен ми се иска да се спра на този първи аспект – устната реч, противопоставена на писмена реч – и да взема повод и от изказването на студентката от Испания, за да подчертая, че ролята на устната реч в процеса на обучение по втори език е всъщност ключова. Ако искам да се науча да свиря на пиано, трябва много да свиря на пиано. И ролята на моя учител е да ме „тренира“. Ако искам да усвоя езика така, че да мога да произвеждам безкраен брой изречения и да разбирам безкраен брой изречения, трябва много да говоря. И всъщност добре организирано обучение е такова обучение, в което обучаемият много говори. А ролята на учителя е да организира, да стимулира обучаемия да произвежда и да разбира устна монологична и диалогична реч. Искам да изкажа също и моите поздравления към организаторите и инициаторите на този проект, защото виждам тук, че във фокуса е именно устната комуникация, и съм убедена, че тази практика, която ще имат студентите от Испания, Румъния и Полша в България, действително ще се окаже изключително полезна за усвояването на българския език от тях.

ЦИ: Благодаря! Димка Димитрова? Професор Радев? Вие сте преподаватели по методика, работите със студенти, които са обучавани по българска филология така, както се обучава във всяка национална филология. Имате опит, който кореспондира донякъде с опита на нашите колеги, които преподават българския като чужд, тъй като задачата ви е да научите студентите как да обучават хора в незряла възраст, които със своите фонови знания, компетентност, поглед към света се доближават до студентите, които не са носители на български език. А нараства и процентът ученици в България, за които българският не е роден език.

ДД: Може би да започнем от последното, за което стана дума, за т.нар. малцинства и за това, че за тях българският език не е първи, не е роден език. Всъщност в университета и в това, как подготвяме наши-

те студенти, за да преподават български език на такива ученици, все повече забелязваме една празнота, породена от факта, че (доц. Мария Илиева каза в един момент) ние, преподавателите, както и студентите, които учат българска филология, поставяме повече акцент върху владеенето на нормите на книжовния език. А когато и доколкото устната реч, разговорната реч стане обект на нашето внимание, това се реализира по-скоро в теоретичен план. И когато влязат нашите студенти в училище, наистина им е трудно, първо, да се справят със себе си – как да говорят с учениците, и на второ място, много им е трудно да организират, да дирижират, да контролират устната реч на учениците. Оттам нататък е явно, че не може да се случи обучение в тази посока. Що се отнася до комуникативността – в средното училище е засилен комуникативният елемент от доста години. Може би вече от около двайсет и пет години се поставя акцент върху комуникативния аспект на обучението по български език, но устното общуване отново остава някак си встрани, в периферията. Отново акцентът и усилията на учители и на ученици са съсредоточени върху овладяването на нормите на книжовния език, които са по-важни, по-нужни за писменото общуване. Разбира се, може да се спори доколко устното общуване може да се усвоява чрез учебниците, чрез упражнения и задачи в учебниците.

Това, което породи размисъл в мен, слушайки колегите от чужбина, е, че може би трябва да помислим върху целите на обучението, т.е. когато един човек изучава български език като чужд, какви цели си поставя. Дали да се научи да използва този език, за да бъде преводач, за да бъде журналист, за да бъде, ако искате, бизнесмен в някаква област и да има контакти с български партньори, или този човек изучава български език, за да бъде филолог. И вероятно при точно определяне на целите преподавателят би бил улеснен върху какво да поставя акцент в малкото часове, с които разполага, за да е максимално полезен на своите студенти. А също така какви методи и какви подходи да използва. И тук ми се ще да подкрепя това, което каза и проф. Живка Колева – наистина е по-важно да се действа чрез и с помощта на езика, т.е. повече да се говори, повече да се пише, по възможност теоретичният аспект на обучение да се сведе до минимум, защото всяка дейност се усвоява най-добре, когато човек я упражнява.

РР: И аз да кажа няколко неща. Първо, много съм впечатлен от това, което се каза тук, на този семинар, по отношение на устната реч. Но искам да отбележа и друго – че и аз доста време съм се учудвал защо в програмите, където например се изучава българска литература, дълги години ние следваме историко-хронологичния принцип за представяне на литературните явления. Ние преди десет, петнайсет години, когато трябваше да се уточнят начините, по които да бъде изучавана българската литература в България, участвахме в един много сериозен дебат за това, дали трябва да се въведе проблемно-тематичният прин-

цип за изучаване на литературата, или хронологичният. И се оказва, че историко-хронологичният принцип е много удобен за всички. Но той не е удобен за общуване. Всеки път, когато се изучава един автор, ние имаме нагласата да се ориентираме към този автор спрямо самия него, а не спрямо даден проблем или тема, която ни е подадена. Да кажем, как изучаваме Иван Вазов? Изучаваме го и спираме да работим върху него. Започваме да изучаваме Алеко Константинов, изучаваме, спираме. Само в някои случаи можем да правим препратки от гледна точка на образната система например. Т.е. историко-хронологичният принцип е всъщност липса на възможност да се подобри начинът на общуване чрез авторите. И аз съм дълбоко убеден, че ние, дори и когато изучаваме литература не само в чужбина, но и у нас, трябва да минем към проблемно-тематичния принцип, а не към историко-хронологичния.

ЦИ: На мен като преподавател по близкородствени езици тази схема ми е като „буца на гърлото“, защото в момента, в който мога да започна да използвам знанията на чуждестранните студенти по литература, за да могат по-бързо да усвоят езика и да го прилагат, не мога да го направя. Трябва да чакам още две години, да речем, или трябва аз самата, ако преподавам практически език, да взема образци от литературни текстове и да работя нещо, което колегата ми, който е специализиран в тая област, ще работи след година или две. Получава се някакво разминаване. Може би това е проблем на точно този поглед към литературата – не каква е тя като наука и как научно се представя, а как да се запознаят с нея тези, които трябва да я познават.

РР: Ама ние не се захващаме с този проблем, защото е трудно. (*ЦИ:* Естествено.) Това е много трудно. Например при проблемно-тематичният принцип стои въпросът, дали трябва да започнем първо с любовно обяснение – как се прави любовно обяснение. Аз например бих почнал с такава. А ти например би казала: „Как така ще почнем с любовно обяснение, нека да започнем със ...“ (*ЦИ:* Любовта към родината.) Да, любовта към родината. И оттам се пораждат много такива разминавания, които не ни позволяват всъщност да определим със сигурност кои са основните теми при отделните автори, за да не би да ги схематизираме. Защото проблемно-тематичният принцип предполага въвеждане на схема. Но аз съм дълбоко убеден, че той е по-подвижната система за изучаване и на литературата, и на езика.

И друго. Самата идея за съотнасянето на устната и писмената реч трябва да се промени. Например у нас тълкуваме старата сентенция *Verba volant, scripta manent* („Казаното отлита, записаното остава“) в полза на записаното, на писмената реч, а всъщност преди това то винаги се е тълкувало в полза на устната реч, защото ние даваме душа на думата и тя отлита, докато писмената реч все пак е мъртва, тя винаги се нуждае от посредници. И още, дори при нас през Възраждането се казва, че писмената реч се изучава, за да се научим да говорим, т.е.

първо тя ще се изучи, за да можем после да провеждаме разговор. А сега всъщност ние активираме писмената реч, но не за да се стигне до разговор. Аз смятам, че ако няма това степенуване от писмената реч към устната, и устната да е основната, важната цел, която осигурява общуването, ние не можем да изградим добър баланс между писмена и устна реч и оттам да активираме устната реч. Шейсетте години у нас например имаше баланс между писмена и устна реч, сега обаче ние си въобразихме, че можем да научим учениците да пишат, без да се научат да говорят. Няма такова правило, не може да съществува. И действително – защо става трудно с устната реч? Ами защото не сме спонтанни. Ние изучаваме писмената реч рационално, изучаваме и устната реч рационално. Е, как да стане? Не може да стане общуване. Трябва да има механизми, които да дадат по-голяма възможност за спонтанно обучение. Тогава наистина ще разчитаме на успех. А с рационален подход не можем да разчитаме на успех според мен.

АЕ: Аз не съм склонна да противопоставям устна на писмена реч, защото ми се струва, че свързването на устната реч само с ниските, неофициалните регистри, е погрешно. Все пак съществуват устни публични прояви, при които е много важно познаването на книжовната норма. И от тази гледна точка ще взема отношение към учебниците по български език като чужд, защото съм и автор на учебници на Софийския университет, познавам учебниците на Великотърновския университет, които много ми харесват. Не съм склонна да говоря изобщо за качества на учебниците по български език като чужд, още повече, че аз самата съм автор и трябва да проявя някаква скромност. Струва ми се обаче, че доскоро повсеместно се допускаше една основна грешка най-вече при началното чуждоезиково обучение. Тя се състоеше в това, че всички автори искаха да симулират диалог с основната цел да запазят книжовната норма и да представят коректно граматическите категории. Те създаваха напълно изкуствени ситуации, конструираха напълно изкуствени реплики – такива, каквито никога нашите обучаващи се чуждестранни студенти няма да срещнат в реалното общуване. Аз помня такъв диалог в учебник и той съдържа следните реплики: „Сложи книгата на масата! Вземи молива! Отвори прозореца! Затвори го!“ И от този род. (доц. Ценка Иванова: Това е диалог?!). Да, ето откъс от него:

Боян: Какво правиш?

Иво: Вземам една химикалка.

Боян: Защо?

Иво: За да пиша.

Боян: Дай ми химикалката! Чакай! Ела тук!

Боян: Къде е чантата?

Иво: Ето я. Тя е на пода под леглото.

Боян: Вземи чантата от пода! Сложи я на масата!

АЕ: Много тежък диалог, защото е безсмислен.

Иво: Добре.

Боян: Къде е моливът?

Иво: Не зная. Няма го. А! Ето го. Той е на масата под книгата.

Боян: Вземи молива от масата! Сложи го в чантата! Вземи книгата и чантата! Сложи ги на етажерката! Моля ти се, отвори прозореца!

АЕ: Аз вече съвсем не разбирам къде е моливът, чантата, масата, абсолютно нямам представа.

Иво: Не мога. Малък съм.

АЕ: Не нисък, а малък, но отговорът предполага, че е нисък.

Боян: А сега излез от стаята ...и затвори вратата!

АЕ: Много „любезна“ покана да излезеш от стаята и да затвориш вратата. Все пак обучението по български език предполага да се усвояват някакви общоприети модели на поведение. Тук е използван най-грубият начин, който би озадачил всеки чужденец.

Разбира се, вадила съм и други примери от по-нови учебници, това е от по-стар учебник. Идеята ми е, че това не може да бъде въвеждане на разговорна диалогична реч в учебниците по български език, не може да бъде добър пример за такава реч и не зная защо авторите на учебници по български език „се пазят“ като дявол от тамян от автентични текстове. Надявам се в този проект с нашите записи да докажем, че е възможно с малка намеса, с малка адаптация на автентични текстове да предложим по-адекватна устна разговорна реч за чуждоезиковото обучение. Защото това е важно. В обучението за напреднали студенти вече има много добри примери на текстове, извадени от интернет и медиите.

И няколко думи по повод изказването на доц. Ценка Иванова за медиите. Първо, смятам, че наистина може да се осъвремени, да се актуализира обучението по български език с медийни текстове било то от печата, било то от електронните медии. Устните текстове могат да се предложат не само в писмен вид, но и на звуков носител, приложен към учебниците. Така че няма никакъв проблем в това отношение. Трябва да се възползваме от тези възможности.

Що се отнася до присъствието на литературата в обучението по български език като чужд, съгласна съм, че наистина студентите, които учат български език в чужбина, не познават съвременните български автори. Антологии, които се опитват да представят българската съвременна литература, обаче се правят. Наскоро в Масариковия университет, където бях през 2010 г. на конференция по проблемите на обучението по български език като чужд, се постави този въпрос – че студентите в чужбина учат по много стари литературни текстове – и се отчете необходимостта от нови антологии на българската литература, които да удовлетворят нуждите на обучението. Не знам докъде е стигнала работата, дали е издадена антологията, която колегите от Масариковия университет се заеха да съставят. Но хубавото е, че започнаха да се правят компендиуми на българската съвременна литература. А що се отнася до

моите студенти – бъдещи журналисти от Факултета по журналистика и масова комуникация, те също учат българска литература. Проблемът е, че програмите на курсовете по българска литература упорито настояват да се преповтори и обогати интерпретативният поглед към класически автори като Вазов, Яворов, Лилиев. Отново! Защо се прави това, нямам представа. По-важното е според мен студентите по журналистика да познават съвременни български автори (те познават само автори като Калин Терзийски, които организират рекламни кампании за себе си и произведенията си) и литературни процеси, за да отсяват и популяризират адекватно съвременната българска литература. Това ще рефлектира върху избора на преводачите, а оттам и върху популяризирането на съвременни български автори в чужбина. Преведените текстове от българската литература са началната точка, от която чужденецът тръгва, за да се запознае с българската култура и да реши дали да изучава езика ни.

ЦИ: Бих искала да провокирам колегата Станков. Много интересно нещо се получава в чужбина при преводите на съвременни автори, когато това е станало заради лична пиар кампания. Изведнъж, като отидеш в определена държава, разбираш, че от съвременните автори е известен един, който, да речем, в България не е много познат. Това всъщност до политика ли е, до какво е, не знам. А би трябвало да е и политика, която следва ясната идея за това, какво искаме да е известно на света от нашата съвременна литература.

Бих искала да попитам чуждестранните студенти тук коя е причината по принцип и конкретно да се избере българският? Вие защо избрахте българския език?

Агнешка (студентка от Ягелонския университет): Аз избрах да уча български например, защото е много непопулярен.

ЦИ: Вероятно с идеята, че малко хора го знаят и можеш да се реализираш професионално в бъдеще.

Агнешка: Защото няма никакви професионалисти по български освен в университета. Също има компании, които търсят хора с български език, и е по-лесно да намеря работа.

ЦИ: Значи в Полша българският език става по-популярен. Завчера се върнах от международна конференция в Белград, където се поставяха същите въпроси. И се оказа, че всеки от славянските езици и от южнославянските езици има различен престиж. Това влияе на вашето решение да изберете български. Вие знаете, че има работа с български в Полша.

ВСМ: Да, това е. Например при нас най-популярен сред кандидат-студентите е чешкият език. Не се знае защо, но вече има много специалисти с чешки. Тук обаче има и още един проблем – че българският език за нас е много труден. Изучаването на чешки е по-лесно, естествено. И може би в чешка филология е лесно студентите да стигнат до ниво С1 или В2 в трети курс. В бакалавърската програма по български език е невъзможно. Затова при избирането на един от петте славянски езика на първо място е

чешкият, на второ – хърватският. Българският и словашкият са най-малко избирани. След това обаче се оказва, че тези, които са избрали например българския език, по-лесно намират работа, отколкото тези с чешки.

ЦИ: А испанските студенти? Кои са мотивите да изберете да изучавате български език?

Каталина: Не знам. Пишете много различно. Като първи език учих английски – за мене беше лесно. После учих италиански, но и това ми беше лесно. С българския ми е трудно.

Луис (студент от Гранадския университет): На мен ми е интересна историята на България.

Гуадалупе (студентка от Гранадския университет): Българският език е първият славянски език с друга писменост в Европейския съюз и затова е интересен. От гледна точка на екзотиката.

ЦИ: Да, благодаря. А колегите от Букурещ? Защо избрахте българския? (към доц. Мариана Манджуля): Или не са избирали?

ММ: Има подобен момент. Когато нашите студенти подават документи, те пишат повече опции, повече езици и съответно попадат по бал в съответната група. Има случаи, в които в началото отхвърлят идеята да учат български език, а накрая са много щастливи и много радостни, че са попаднали в такава група. Наистина с българския имат повече шансове за работа.

ИС: Използвам случая да поздравя организаторката – доц. Мария Илиева, която хвърли толкова време, толкова усилия и толкова чар, за да изработи този проект. И ви пожелавам от все сърце на добър час. Сигурен съм, като гледам личния състав, че ще отидете далеч. Надявам се от тази маса някой ден да се появят не само преводачи, не само хора с работа, а и няколко добри филолози, които да работят добре на тази буренясваща нива на българистиката в чужбина. Искам да споделя много неща и ще се помъча да ги кажа по-кратко. Те са свързани с част от проблемите, които имах, докато обучавах моите студенти. Спомням си навремето, в далечните млади асистентски години, когато искахме да избягаме от моноезичната ерес, се записвахме на различни езикови курсове. Курсът по английски например беше изцяло платен и финансиран от университета и беше за всички преподаватели, които искат да учат английски. За 6 месеца изцяло се освобождавах от часове. Не знам дали си спомняте. Мария Илиева със сигурност си спомня, защото карахме заедно курса. Дойдоха преподаватели от ИЧС да ни изпитват. Имаме и дипломи. Аз изкарах петица, което е много добра оценка за тогавашното време. След това започнах да ходя на курсове със студентите по италиански. Тогава системата беше: приемат студенти в Приложна лингвистика с изпит по френски. Те записват френски и италиански. През първия семестър учеа само италиански. Ходех с тях на часове по италиански. И ето – след 20 години получих не диплома, а поздравление от един шофьор на такси в Рим. Каква е мисълта ми? Много е трудно да се пробие с идеята, която всички ние мислим, че е

нормална – студентът в чужбина първия семестър да учи само български и нищо друго. Докато бях лектор в Румъния, всяка година имахме срещи с Декана на факултета, много добра жена, с която можеше да проведеш всякакъв разговор. И която проявяваше разбиране. Всеки път предлагам да направим експеримент, да направим една малка „кримка“ в системата на обучението. В първи курс студентите да учат една-единствена дисциплина, практически курс по езика. През втората година той ще бъде готов не само за фонетика и не само за стара литература, но и за всичко, което му предложиш. Защото ще владее езика на комуникативно ниво. Според мен след един месец изучаване по 6 часа на ден на български език спокойно може да се стигне ниво, което иначе и за 3 години не може да се стигне. Кое му пречи да говори добре българския език? Пречи му това, че учи фонетика и стара българска литература или лексикология и новобългарска литература. Защото те „гълтат“ от часовете. Шест часа на ден е едно, шест часа на седмица вече е друго. Това може да стане, когато се пожертва част от втория език. Трябва всички факултети да се съберат като кардиналите и докато не изберат папа, т.е. докато не сменят учебните планове, сегашното положение няма как да се оправи.

Понякога се изисква, знам го от скромния си опит на лектор, да се правиш на клоун, за да преведеш смисъла на една езикова ситуация. Хубавото на такива ситуации е, че те правят в някакъв смисъл „откривател“. И примерно, ако знаеш да дрънкаш два-три акорда на китара, без дори да имаш дрезгав глас, и имаш урок по български език върху неопределителни местоимения, спокойно можеш да им изпееш песничката по текст на Робърт Бърнс „ако *някой* срещне *някой* в цъфналата ръж и целуне този *някой* *някого* веднъж, то нима ще знае всякой де, кога, веднъж *някого* целувал *някой* в цъфналата ръж“. Това е песничка, която има десет ноти и два акорда и ти се набива в главата, не можеш да я забравиш. И без да знаеш езика, на третия час от обучението знаеш вече едно стихотворение наизуст на български. Това значи, че вече имаш и няколко готови синтактични конструкции, които после можеш да сменяш. По този начин с няколко песнички след първия семестър студентите започват по друг начин да гледат на езика, защото песните, които им пееш, са песни на живи хора, на носители на езика като роден и при това в тях има „законспирирани“ две-три метафори, с което, освен знанието за езика, чужденецът студент усвоява и част от душата на България, която е кодирана с всякакви Леонардови шифри в езика и която не може да ти бъде дадена в теоретичните часове. Така студентът започва да учи и съвременната литература, въпреки че тя не е предвидена в програмата. И това става в часовете по практически български език. Моите студенти, които виждате, могат да ви рецитират стихотворение на Валери Станков за главната улица или на Първан Стефанов „Идилия“, или на Борис Христов „Камбана“, защото ги знаят наизуст от първия семестър. И могат да ви ги изпеят дори.

Смятам, че това е добре да се прави и с българските студенти, които са записали чужди филологии. Ако учиш румънска филология, естествено е, че учиш само румънски първия семестър, но в приложната лингвистика и в балканистиката, където учат по два езика, не могат да си позволят да учат само единия чужд език през първия семестър, защото няма да съберат кредити.

ЦИ: Много е важно всъщност кои са езиковите комбинации в специалностите. Между другото моделът на българските чуждоезиковни гимназии остана, той е класически, общопризнат като добър, защото учениците в тези езикови гимназии в България имат нулева година, в която учат само чуждия език. И от втората година започват да учат всичко останало само на този език. Има задължителен брой предмети от природо-математическия и от хуманитарния цикъл, които се преподават в тези гимназии на чуждия език, за да могат учениците да усвоят тази тематична лексика, за която говорихме. Нашата приложна лингвистика следва модела на езиковата гимназия, но това е само в тази филология.

ВСМ: Това успяха да прокарат във Вилнюс. В тамошната славистика първата година се учеше само български, а следващата година само сръбски. След това всички предмети бяха на съответните езици.

ДК: Честно казано, боях се да си призная пред всички, но преди четири месеца подадохме проект за иновационна методология в преподаването на чужди езици и предложих точно това – с детски песнички, със съвсем леки текстове да мотивираме студентите. Те взеха, че ни одобриха проекта. Така че ще направим корпус със съвсем прости текстове за преподаване.

ЦИ: За да бъде един човек компетентен за чуждия език, се смята, че той с ускорени темпове трябва да „пробяга“ житейския, културния и социалния опит на детето от ранната му възраст до образователната му зрялост. А той минава през детските приказки и песни. Те съдържат ключови думи, фразеологизми и какво ли не още. Наистина е невъзможно това да се случи, без да се извърви културният опит или показването на ключовите маркери в съответната езикова среда. Много хубав проект! Браво! Чудесно!

МИ: Аз много се радвам, че дискусиата беше професионална, но не и консервативна. И мисля, че всички ще имат полза от това.

ЦИ: Тогава само формално да сложим край на тази кръгла маса „Устната реч в обучението по български език като роден и като чужд“.

Текстът е свален от аудиозапис от студентите магистри в Ягелонския университет Анна Крул, Бартломией Русин, Магдалена Зуба, Мажена Магджош и Марта Ковалска под ръководството на доц. д-р Мария Илиева и е обработен от доц. д-р Андреана Ефтимова.